

Hat állítás az elégedettség és a materiális aspirációk kapcsolatáról

Egy elméleti dilemma és néhány megoldási javaslat

Keller Tamás

1. Bevezető

Richard Easterlin (1974, 1995) a boldogság és az anyagi jólét közti kapcsolat kutatása során talált rá arra a paradox jelenségre, hogy míg egyéni szinten a nagyobb jólét nagyobb boldogsággal jár együtt, addig egy adott országon belül az életszínvonal emelkedése (vagyis ha mindenkinek vagy legalábbis sokaknak emelkedik az életszínvonala) nem okoz pozitív változást a boldogságérzetben.

A paradoxon feloldásának számos magyarázata lehetséges (Ferrer-i-Carbonell 2005: 988–9.). Az egyik, hogy a boldogságérzetet nem az abszolút, hanem a relatív jövedelem változása befolyásolja, vagyis elsősorban az okoz boldogságot, ha valakinek a jövedelme egy számára fontos referenciacsoporthoz képest növekszik. A gondolatmentből az következik, hogy a jövedelem ugyan pozitívan befolyásolja az elégedettséget (vagy boldogságot) a referenciacsoport jövedelme azonban negatívan (Easterlin 1995: 36). A témában végzett empirikus vizsgálatok eredményei azonban nem teljesen egyöntetűek. Senik (2004) például oroszországi adatok vizsgálata során a referenciacsoport jövedelme esetében pozitív hatást regisztrált. Ezt azzal magyarázta, hogy bizonytalan gazdaságokban a referenciacsoport jövedelmének emelkedése egyfajta „alagúthatást” (Hirschmann 1973) indukál, vagyis reményt a saját helyzet javulására. Ferrer-i-Carbonell (2005) számításai szerint a referenciacsoport jövedelme negatívan befolyásolja az elégedettséget, annak nagysága pedig a nyugat-német minta esetében felülmúlja a jövedelem amúgy pozitív hatását. A vonatkoztatási csoport jövedelmének elégedettségre gyakorolt negatív hatását más vizsgálatok is megerősítik (McBride 2001; Hajdu–Hajdu 2011).

Az Easterlin-paradoxon egy másik lehetséges feloldása az empirikus vizsgálatok során már jóval kisebb visszhangot kapott, annak ellenére, hogy maga Easterlin (1995: 41) is felhívja a figyelmet arra, hogy a jövedelem növekedésével együtt növekszenek az igények és aspirációk is, amelyek viszont csökkentik a boldogságérzetet. Elméletileg pedig ez a fajta érvelés is

megalapozott, elég csak Brickman és Campbell (1971) által kidolgozott hedonista taposómalom ('hedonic treadmill') koncepcióra gondolni, amely szerint az egyének gyors alkalmazkodóképessége miatt az objektív helyzet javulása csak rövid ideig okoz szubjektív elégedettséget. Legjobb tudásom szerint az aspirációk elégedettségre gyakorolt hatását egyetlen empirikus vizsgálat elemezte eddig. Stutzer (2004) svájci adatok felhasználásával azt találta, hogy az aspirációk körülbelül ugyanakkora mértékben csökkentik az elégedettséget, mint amekkora mértékben a jövedelem növeli azt. Az aspirációk nagyságát ugyanakkor befolyásolja jövedelmek összehasonlítása is, vagyis a relatív jövedelem. Gazdagabb régiókban ugyanis magasabb aspirációkkal rendelkeznek az emberek, és ez abban az esetben is megmarad, ha kiszűrjük azt, hogy ezeken a környéken az életszínvonal is magasabb. Tanulmányom későbbi fejezetében az aspirációk elégedettséget csökkentő hatásával is foglalkozom.

Az Easterlin által észrevett ellentmondásnak ugyanakkor más feloldásai is léteznek. Elképzelhető például, hogy az egyének nem a tényleges anyagi színvonala okozza az elégedettséget, hanem annak szubjektív percepciója, vagyis: hogy az adott jövedelem szintje alkalmas-e az egyéni igények kielégítésére. Kahneman és szerzőtársai (2006) pedig felvetik annak lehetőségét (ennek empirikus igazolása azonban további kérdéseket vet fel)¹, hogy a jövedelem növekedésével együtt az egyének időbeosztása olyan tevékenységek irányába tolódik el, amelyek általában kisebb mértékben okoznak örömet.

2. Az adatokról

Adataim az Európai Unió 27 tagországában egységesen megkérdezett *Special Eurobarometer* elnevezésű kérdőíves adatfelvételtől származnak. Elemzésemhez két év összevont adatállományát használtam fel, amelyek a 2009-es² és a 2010-es³ évből származnak.

Az elégedettség mérésére a következő kérdést használtam: „Mindent egybevetve mit mondana, mennyire elégedett Ön a jelenlegi életével?” A kérdést

---

¹ A szerzők ugyanis amerikai időmérleg-adatok felhasználásával azt találták (Kahneman *et al.* 2006: 1910, 4. táblázat), hogy a szegények és a gazdagok között a legnagyobb különbség a szabadidő passzív eltöltésében van, méghozzá úgy, hogy a szegények több időt fordítanak ilyen tevékenységre (pl. tévénézésre). Véleményem szerint azonban kérdéses, hogy vajon a szabadidő passzív eltöltése valóban nagyobb boldogságot okoz-e?

² Referencia szám: 321, az adott hullám száma: EB.72.1

³ Referencia szám: 355, az adott hullám száma: EB.74.1

egy 1-től 10-ig terjedő skálán mérték, ahol az 1-es jelentése a „teljesen elégedetlen”, a 10-es értéke pedig a „teljesen elégedett” volt. A szakirodalom ugyan nem teljesen egységes abban a tekintetben, hogy a szubjektív jól-létet az elégedettség (pl. Hajdu–Hajdu 2011) vagy a boldogsággal (pl. McBride 2001) mérik, és abban sem, hogy azt ordinális vagy kardinális hasznosság-függvénnyel határozzák meg. Tanulmányomban ezért kifejezetten az elégedettség jelenségére koncentrálok, és nem próbálok meg azt különböző feltételezések megfogalmazásával (lásd: Ferrer-i-Carbonell 2005: 1003) a szubjektív jól-léthez kapcsolni.

A jövedelmi aspirációk mérésére egy, a kérdőívben szereplő, *minimumjövedelemre*⁴ vonatkozó kérést használtam: „Véleménye szerint mi volna az a legalacsonyabb havi nettó jövedelem, amely az Önök háztartása számára szükséges lenne az elfogadható életszínvonal biztosításához, figyelembe véve a háztartásuk jelenlegi nagyságát és körülményeit?” Az itt megadott jövedelem euróba átváltva szerepel az adatbázisban. Számításaimhoz ezt a jövedelemértéket ekvivalens jövedelemre transzformáltam, úgy hogy azt a háztartás nagyságának négyzetgyökével osztottam el. Az árakat országonként korrigáltam az infláció nagyságával, így azok a 2010-es árszínvonalra vonatkoznak. Stutzer (2004) szintén ezt a kérdést használja az aspirációk mérésére, bár ő is (lásd 3. *ábra* ebben a tanulmányban) azt találja, hogy a minimumjövedelem összege elmarad a rendelkezésre álló jövedelmétől (Stutzer 2004: 94), tehát az csak tökéletlenül méri az aspirációkat. Ahogyan azonban a későbbi elemzésemben látható lesz (2. *táblázat*), a minimumjövedelemre vonatkozó várakozások nagymértékben összefüggenek a háztartás jelenlegi anyagi színvonalával. Ez pedig azt jelenti, hogy a megkérdezettek többsége nem abszolút értelemben gondol a minimumjövedelemre, hanem saját – az életszínvonallal együtt növekvő – igényei szerint (egyébként a kérdés megfogalmazása is ezt sugallja). Mindebből pedig arra lehet következtetni, hogy a minimumjövedelemre vonatkozó kérdés viszonylag jól méri a jövedelmi aspirációkat.

A háztartás anyagi színvonalára vonatkozóan sajnos nem szerepeltek pontos összegek, annak mérése egy 1-től 10-ig terjedő skálán történt, ahol a magasabb érték magasabb életszínvonalat jelentett. Ennek a szubjektív skálának a használatával a tényleges anyagi színvonal és az azzal való elégedettség erősen összekeveredik, ezért minden bizonnyal a háztartás anyagi színvonalra gyakorolt hatását fölé fogjuk becsülni. Azok ugyanis, akik elégedetlenek az életszínvonalukkal, azok eleve alacsonyabbnak fogják megítélni háztartásuk

---

⁴ A szakirodalomban ezt a kérdést ‘*minimum income question*’ (MIQ) elnevezéssel illetik, lásd e témában például Milanovic és Jovanovic (1999) tanulmányát.

„tényleges” anyagi színvonalát is⁵. Az adatállománynak ezt a jellegzetességét tudomásul vettük, és külön nem kezeltük. Vannak ugyan információink az életszínvonalal való elégedettségéről, ennek kontrollálása ugyanakkor szintén nem lenne helyes, hiszen a magas jövedelemmel szükségszerűen együtt jár az azzal való elégedettség.

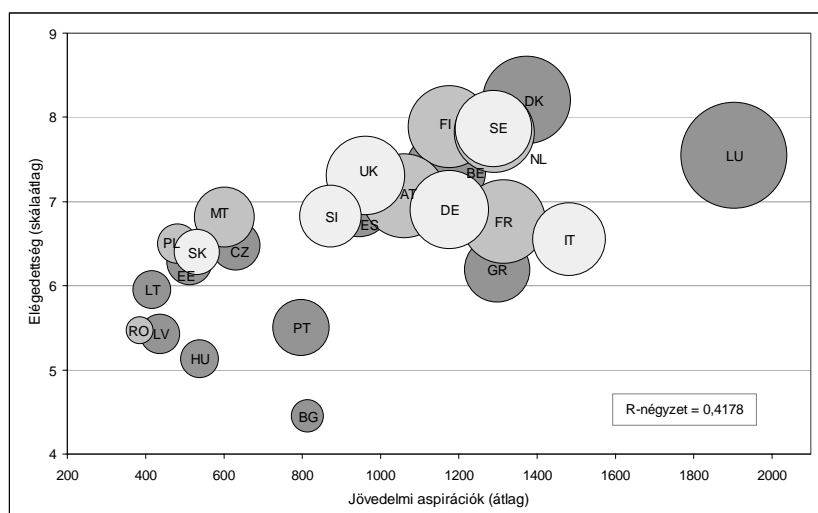
3. Elégedettség és jövedelmi aspirációk

A tanulmány célja annak az egyetlen kérdésnek a körüljárása, hogy vajon a jövedelmi aspirációk elégedettséget csökkentő hatása az európai országokban általánosnak mondható-e. A kérdésre magára a válasz „igen”, pontosabban „igen, de...”. A körültekintő válasz azonban megköveteli néhány további kérdés tisztázását is. Nevezetesen: a jövedelemre vonatkozó aspirációk összefüggésben vannak-e az anyagi színvonallal, vagyis az emberek hozzászoknak-e egy adott életszínvonalhoz. Ha az egyének hozzászoknak egy adott életszínvonalhoz – például magasabb életszínvonalhoz magasabb aspirációk társulnak – akkor vajon milyen mértékben mutatható ki a túlzott aspiráció, vagyis hogy valaki az adott életszínvonalához képest jóval magasabb vagy alacsonyabb aspirációkkal rendelkezik. Az elégedettség szempontjából ugyanis nyilván a túlzott aspirációk a romboló erejűek. És végül vajon az aspirációk elégedettséget aláásó hatása egységes-e az európai országokban, vagy kimutatható benne valamiféle különbség? Ezekkel a kérdésekkel azért érdemes foglalkozni, mert ahogyan az *1. ábra* mutatja, az elégedettség és a jövedelmi aspirációk között (kétváltozós szinten) pozitív kapcsolat van, de a rendelkezésre álló jövedelem emelkedésével az aspirációk is növekszenek.

---

⁵ Ezt a sejtést igazolja, hogy azokban az országokban, ahol a leginkább elégedetlenek az emberek ott egyáltalán nincsenek olyanok, akik 10-esre (legmagasabb osztályzat) értékelték volna háztartásuk anyagi színvonalát (pl. Bulgária, Magyarország, Portugália).

1. ábra. Az elégedettség és a jövedelmi aspirációk közötti nyers összefüggés az EU-országokban

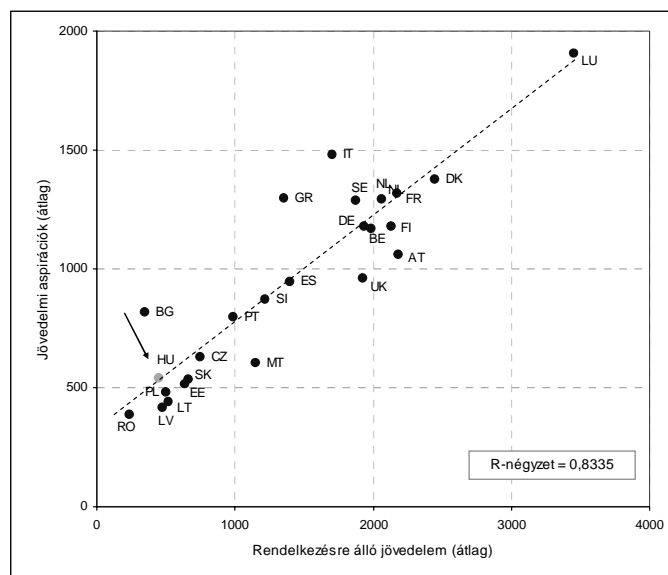
Forrás: Special Eurobarometer: EB.72.1 (2009), és EB.74.1 (2010); EU-SILC (2009)

Megjegyzés: Jövedelmi aspirációk (*x tengely*): ekvivalens nettó havi minimumjövedelem euróban az árak a 2010-es árszintre vannak transzformálva. Az ábrán a körök nagysága a rendelkezésre álló jövedelem (ekvivalens nettó havi átlagjövedelem euróban) nagyságával arányos (forrás: EU-SILC). Az adatok a 2009-es jövedelmi évre vonatkoznak, és a 2010-es árszínvonalra vannak inflálva. Használt ekvivalencia-skála: a háztartás tagjainak négyzetgyöke. Ciprus (CY) és Írország (IE) adathiány miatt nem szerepel a diagramon.

Országok neveinek rövidítése: AT – Ausztria; BE – Belgium; BG – Bulgária; CZ – Csehország; DE – Németország; DK – Dánia; EE – Észtország; ES – Spanyolország; FI – Finnország; FR – Franciaország; GR – Görögország; HU – Magyarország; IT – Olaszország; LV – Lettország; LT – Litvánia; LU – Luxemburg; MT – Málta; NL – Hollandia; PL – Lengyelország; PT – Portugália; RO – Románia; SE – Svédország; SI – Szlovénia; SK – Szlovákia; UK – Egyesült Királyság.

Haladjunk tehát sorban a javasolt kérdések megválaszolásával. Mivel esetünkben egyszerre vannak információink országokról és egyénekről, egy adott életszínvonalhoz való hozzászokás az országok és egyének összehasonlításával is vizsgálható. A 2. ábrán látható, hogy egy adott országban az ekvivalens nettó havi átlagos háztartásjövedelem nagysága hogyan függ össze a minimum háztartásjövedelemre vonatkozó aspirációkkal. Az összefüggés egyértelműen pozitív, vagyis azokban az országokban, ahol magasabb a rendelkezésre álló havi jövedelem (*x tengely*), ott egyúttal magasabb aspirációkkal is rendelkeznek a lakosok (*y tengely*).

2. ábra. A minimumjövedelemre vonatkozó aspirációk és a rendelkezésre álló jövedelem közötti összefüggés az EU-országokban

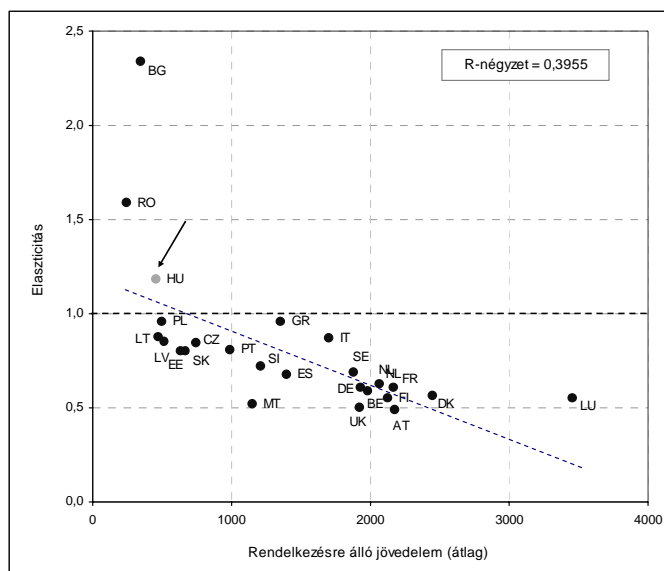
Forrás: Special Eurobarometer: EB.72.1 (2009), és EB.74.1 (2010); EU-SILC (2009)

Megjegyzés: Jövedelmi aspirációk (*y* tengely): ekvivalens nettó havi minimumjövedelem euróban az árak a 2010-es árszintre vannak transzformálva. Rendelkezésre álló jövedelem (*x* tengely): ekvivalens nettó havi átlagjövedelem euróban, az adatok a 2009-es jövedelmi évre vonatkoznak, és a 2010-es árszínvonalra vannak inflálva (forrás: EU-SILC).

Ciprus és Írország adathiány miatt nem szerepel a diagramon. Az országok nevének rövidítéseit lásd az 1. ábra alatt.

Érdeemes azonban azt is megfigyelni, és ez látható a 3. ábrán, hogy a rendelkezésre álló jövedelem emelkedésével nem egyenes arányban növekszenek a materiális aspirációk, hanem a növekedésnek van egy bizonyos elaszticitása. Egységnyi növekedés a rendelkezésre álló jövedelemben ugyanis nem okoz ugyanakkora aspirációnövekedést. A 3. ábrán elaszticitásnak neveztem a minimumjövedelem és a rendelkezésre álló jövedelem hányadosát. A tört értéke csak három esetben nagyobb, mint 1 (Bulgária, Románia, Magyarország) ezekben az országokban tehát a minimumjövedelemre vonatkozó aspirációk magasabbak, mint a ténylegesen rendelkezésre álló havi jövedelemösszeg. Az sem lényegtelen természetesen, hogy ezekben az országokban a legalacsonyabb Európában a rendelkezésre álló jövedelem szintje.

3. ábra. A minimumjövedelemre vonatkozó aspirációk elaszticitása és a rendelkezésre álló jövedelem közötti összefüggés az EU-országokban

Forrás: Special Eurobarometer: EB.72.1 (2009), és EB.74.1 (2010); EU-SILC (2009)

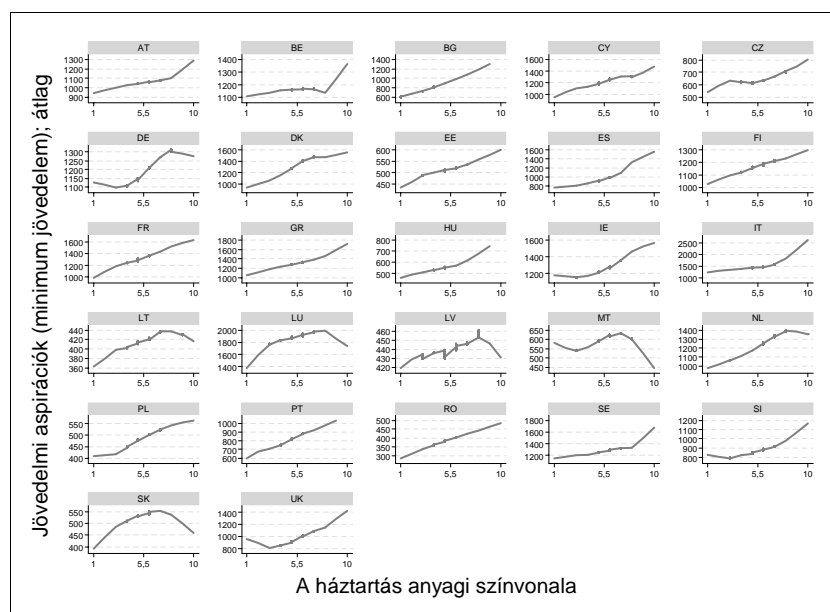
Megjegyzés: Elaszticitás (y tengely): minimumjövedelem / rendelkezésre álló jövedelem.

Rendelkezésre álló jövedelem (x tengely): ekvivalens nettó havi átlagjövedelem euróban, az adatok a 2009-es jövedelmi évre vonatkoznak, és a 2010-es árszínvonalra vannak inflálva. (forrás: EU-SILC).

Ciprus és Írország adathiány miatt nem szerepel a diagramon. Az országok nevének rövidítéseit lásd az 1. ábra alatt.

A 4. ábrán a háztartás anyagi színvonala (1-től 10-ig tartó skála) és minimumjövedelemre vonatkozó aspirációk közötti összefüggés szemléltetése látható. A különbség az előző ábrához képest annyi, hogy ebben az esetben a rendelkezésre álló jövedelem nem külső adatforrásból származik, így lehetőség van az egyének anyagi színvonalának és materiális aspirációinak országokon belüli összevetésére. A legtöbb országban (talán Málta a kivétel) pozitív, enyhén konkáv kapcsolat regisztrálható, vagyis az anyagi színvonal növekedésével együtt növekszenek a materiális aspirációk is. Számos országban azonban a nagyon magas anyagi színvonal-érzethez relatíve alacsonyabb szintű aspirációk tartoznak.

4. ábra: A jövedelmi aspirációk és a háztartás anyagi színvonal közötti összefüggés országonként

Forrás: Special Eurobarometer: EB.72.1 (2009), és EB.74.1 (2010); EU-SILC (2009)
 Megjegyzés: Jövedelmi aspirációk (y tengely): ekvivalens nettó havi minimumjövedelem euróban, az árak a 2010-es vannak transzformálva. A háztartás anyagi színvonal (x tengely): 1–10-ig tartó skála. Az országok a kétbetűs rövidítésük alapján vannak sorba rendezve. Az országok nevének rövidítéseit lásd az 1. ábra alatt.

Mindezek után kérdés, hogy mennyire túlzóak az egyének anyagi színvonalra vonatkozó aspirációi, tudva azt, hogy azok az egyének életszínvonalának függvényében növekszenek. Az elégedettségre gyakorolt hatás szempontjából ugyanis feltehetőleg nagy jelentősége van azoknak az eseteknek, amikor a relatíve alacsony anyagi színvonal relatíve magas aspirációkkal jár együtt, és fordítva, amikor a magas anyagi színvonal ellenére alacsonyak a materiális elvárások. Az összehasonlítás elvégzéséhez mind az anyagi színvonalra, mind az aspirációra vonatkozó adatokat országonként standardizáltam. Így mindkét esetben olyan indexet kaptam, amely megmutatta, hogy egy adott egyén válasza az ország átlagához képest hány szórásnyi távolságra van. A két változó különbségét (standardizált aspirációk mínusz standardizált anyagi színvonal) képezve olyan *diszkrepancia-mutató* hozható létre, amely

azt méri, hogy az egyének anyagi helyzete és aspirációi mennyire esnek egybe, ha a viszonyítási alap mindkét esetben az országos átlag, másképpen: hogy az egyének azonos pozícióban vannak-e két változó országra jellemző eloszlását tekintve. Ha a mutató értéke pozitív, akkor a jövedelmi aspirációk nagyobbak, mint a háztartás anyagi színvonala, a negatív indexérték pedig azt jelenti, ha a háztartás anyagi színvonala túlja felül az aspirációk szintjét. Mivel a két tényezőt eredetileg különböző skálán mérték, ez volt az egyetlen lehetséges mód arra, hogy összehasonlítsuk a két változót egymással.

Az *1. táblázat* az ilyen módon definiált diszkrepancia-mutató eloszlására vonatkozó statisztikákat tartalmaz országanként. A táblázat alapján összességében az állapítható meg, hogy az egyének az országon belüli eloszlások tekintetében meglehetősen hasonló pozíciót töltenek be anyagi színvonaluk és aspirációik szerint. Tehát az esetek nagy részében az egyének anyagi színvonalukhoz mérten ítélik meg a boldogulásukhoz minimálisan elegendő jövedelem összegét. Kivételként talán Litvánia, Olaszország és Észtország említhető meg, ezekben az országokban ugyanis átlagosan több mint 10%-nyi szórássegység-különbséget mutat a diszkrepancia-mutató (lásd az *1. táblázat* „P50” (medián) oszlopát). Az országok közötti rangsor másik oldalán Dánia áll, esetében 6% szórássegység pozitív eltérés tapasztalható. Az országok többségénél azonban a mediánszemély anyagi szintjéhez képest általában alacsonyabb aspirációkkal bír. Az eloszlás szélső percentilis értékei azt mutatják, hogy nagyjából 5–5% azoknak az egyéneknek az aránya, akik esetében kerekítve körülbelül 2 szórássegységnyi a pozitív, illetve a negatív eltérés (bár az egyes országok között itt is jelentős különbségek adódhatnak). A *diszkrepancia-mutató* maximum és minimum értékeinek összevetése alapján észrevehető, hogy vannak szélsőséges esetek, amikor a diszkrepancia-mutató extrém magas értéket vesz fel. Ezek nagysága abszolút értékben a pozitív irányban nagyobbak, mint a negatív tartományban. A nagyon szélsőséges esetek tehát azok, amikor a jövedelmi aspirációk jóval felülműlják azt a szintet, ami egyébként az anyagi színvonalból adódna.

Most térjünk rá arra, hogy vajon a jövedelmi aspirációk csökkentik-e az elégedettséget. A *2. táblázatban* OLS regressziós becslések standardizálatlan együtthatói láthatóak. A függő változó minden esetben az elégedettség volt. Az egyéni szintű társadalmi-demográfiai jellemzők és az ország fix hatások kontrollálása mellett bennünket elsősorban az anyagi színvonal és a jövedelmi aspirációk hatásának becsült együtthatója érdekel. A *2. táblázat A modelljéből* látható, hogy várakozásainknak megfelelően az anyagi színvonal becsült együtthatója pozitív, az aspirációké pedig negatív. Ha minden egyéb tényező kontrollálása mellett valaki egy egységnyivel magasabbra értékeli a háztartási jövedelmét, az körülbelül fél pontos elégedettség növekedést okoz.

1. táblázat. A diszkrepancia-mutató eloszlására vonatkozó statisztikák országok szerint

Országok	Mini- mum	P5	P50	P95	Maxi- mum	Átlag	Szórás
Litvánia	-3,15	-1,85	-0,16	2,18	13,33	0,03	1,41
Olaszország	-3,36	-1,73	-0,14	2,27	7,42	0,00	1,27
Észtország	-4,10	-1,86	-0,12	2,22	16,63	0,01	1,38
Lettország	-3,72	-1,98	-0,10	2,16	18,41	0,01	1,37
Finnország	-3,94	-1,96	-0,09	2,40	9,35	0,04	1,36
Belgium	-3,66	-2,01	-0,09	2,32	16,17	0,01	1,41
Lengyelország	-3,39	-1,74	-0,09	1,87	16,39	-0,02	1,20
Szlovénia	-3,48	-1,90	-0,09	2,29	10,24	0,02	1,31
Görögország	-3,48	-1,99	-0,08	2,29	6,37	0,01	1,28
Ausztria	-4,59	-1,97	-0,08	2,39	5,26	0,04	1,36
Magyarország	-4,10	-1,92	-0,08	2,15	15,95	0,02	1,33
Írország	-3,34	-1,88	-0,06	2,26	6,78	0,00	1,31
Málta	-3,83	-2,29	-0,06	2,27	7,49	-0,02	1,41
Franciaország	-3,78	-1,85	-0,06	2,10	14,21	0,04	1,34
Egyesült Királyság	-4,12	-1,92	-0,06	2,22	9,10	0,03	1,28
Ciprus	-3,58	-2,07	-0,06	2,23	6,12	0,02	1,31
Spanyolország	-3,45	-1,92	-0,05	2,12	9,08	0,03	1,26
Csehország	-4,59	-1,92	-0,05	2,09	13,84	0,03	1,37
Portugália	-3,39	-1,84	-0,05	1,75	18,59	0,03	1,29
Szlovákia	-3,44	-1,76	-0,04	1,91	16,80	0,03	1,38
Hollandia	-4,25	-1,84	-0,03	2,28	6,20	0,03	1,26
Svédország	-4,01	-1,85	-0,03	2,11	15,52	0,04	1,35
Németország	-4,37	-1,90	-0,02	2,21	10,09	0,03	1,29
Luxemburg	-4,15	-2,01	0,00	2,49	4,88	0,07	1,37
Bulgária	-3,34	-1,84	0,01	2,06	5,61	0,03	1,18
Románia	-3,06	-1,83	0,04	1,87	15,30	0,07	1,30
Dánia	-4,02	-2,03	0,06	2,13	6,14	0,03	1,26

Forrás: Special Eurobarometer: EB.72.1 (2009), és EB.74.1 (2010)

Megjegyzés: Diszkrepancia mutató = standardizált aspirációk mínusz standardizált anyagi színvonal. Az országok a „P50” (medián) jelölésű oszlop alapján vannak növekvő sorrendbe rendezve.

A becsült együttható azonban túl magas, legalábbis ha azt azoknak a korábbi kutatásoknak az eredményeihez viszonyítjuk, amelyekben tényleges fizetőeszközben mérhető jövedelem szerepel. Ez megerősíti azt a sejtést, amit

a tanulmány elején fogalmaztam meg, hogy az anyagi színvonal hatását főleg fogjuk becsülni⁶. A jövedelmi aspirációk hatása a várt negatív előjelet mutatja. Abban az esetben, ha valaki duplájára növeli az aspirációját, az 0,06 pontos⁷ csökkenést okoz az elégedettségében.

2. táblázat. Az elégedettséget magyarázó regressziós modell (standardizálatlan OLS regressziós együtthatók)

Magyarázó változók	Függő változó: Elégedettség	
	A modell	B modell
A háztartás anyagi színvonala	0,544***	0,520***
Jövedelmi aspirációk ^{a)}	-0,086***	-
Túlzott aspirációk ^{b)}	-	-0,035**
Év = 2010 (ref.: 2009)	-0,018	-0,019
Férfi (ref.: nő)	-0,186***	-0,186***
Életkor	-0,040***	-0,041***
Életkor négyzet	0,000***	0,000***
Iskolai végzettség (ref.: alapkú)		
Középfokú végzettség	0,097**	0,095**
Felsőfokú végzettség	0,351***	0,348***
Munkaerő-piaci status (ref.: vállalkozó)		
Nyugdíjas	-0,130*	-0,130*
Alkalmazott	0,016	0,013
Inaktív	-0,544***	-0,543***
Diák	0,429***	0,428***
Településtípus (ref.: város)		
Falu	0,058*	0,060*
Nagyváros	-0,046	-0,047
Ország fix hatások (= ország dummy-k)	igen	igen
F-statisztika	405,96***	406,54***
R ²	0,28	0,28
Esetszám	44350	44350

Forrás: Special Eurobarometer: EB.72.1 (2009), és EB.74.1 (2010)

Megjegyzés: a): Ekvivalens minimumjövedelem (ln); b): azaz a diszkrepancia-index: standardizált aspirációk mínusz standardizált anyagi színvonal. Szignifikancia szintek: az együttható *: 10%-os; **: 5%-os, illetve ***: 1%-os szignifikancia szint mellett különbözik a nullától.

⁶ Ha az anyagi színvonallal való elégedettséget kontroll alatt tartjuk, az együttható értéke a jelenlegi érték körülbelül 25%-ára csökken.

⁷ $\ln(2) \times -0,09$.

A táblázat *B modellje* alapján megállapítható, hogy a túlzott aspirációk (a minimumjövedelemre vonatkozó elvárások és a háztartás anyagi színvonalának közötti távolság) szintén csökkentik az elégedettséget. A 2. táblázat az egy egységnyi diszkrepancia esetében becsült elégedettség-csökkenést mutatja ($-0,04$). Mint ahogyan az a táblázat *A* és *B modelljeinek* összehasonlításával látható, az egységnyi változás nagyobb elégedettség-csökkenést okoz az aspirációk esetében. Ez az összehasonlítás ugyanakkor félrevezető, mert az aspirációkat és a diszkrepanciát mérő mutatók szórása eltér egymástól. Az egyszórásnyi változás pedig mindkét esetben hasonló nagyságrendű elégedettség-csökkenést okoz.

Az aspirációk hatása azonban nem homogén. A szegényebb társadalmi csoportokban⁸ a jövedelmi aspirációk (3. táblázat „*A*” panel) és a túlzott aspirációk (3. táblázat „*B*” panel) is jobban csökkentik az elégedettséget, míg a gazdagok (vagy akik önmagukat gazdagnak gondolják) esetében az aspirációknak semmilyen formában nincsen elégedettség-csökkentő hatása. Náluk egyébként az anyagi színvonal elégedettséget fokozó hatása is alacsonyabb, mint a szegényeknél. Az aspirációk hatásának anyagi (vagy vélt anyagi) státusz szerinti eltérése nagyon hasonló ahhoz az összefüggéshez, amit Ferrer-i–Carbonel (2005) talált a relatív jövedelem esetében, nevezetesen, hogy annak elégedettségre gyakorolt negatív hatása a szegények esetében igazán erőteljes, míg a gazdagoknál elhanyagolható. A későbbi kutatások számára megválaszolendő kérdés azonban, hogy vajon az, hogy az aspirációk a szegények esetében jobban csökkentik az elégedettséget mennyiben magyarázható azzal, hogy jellemzően a szegények „tudják” önmagukat gazdagabb referencia-személyekhez viszonyítani, illetve mennyiben hozható más tényezőkkel összefüggésbe.

Az mindenesetre továbbgondolásra érdemes, hogy abban az esetben, ha úgy érvelünk, hogy a jövedelemnek azért csak mérsékelt az elégedettségre gyakorolt hatása, mert annak emelkedésével az aspirációk is nőnek (Easterlin 1995), akkor a gazdagok esetében miért nem mutatható ki ez a hatás? Ennek a paradoxonnak egy lehetséges feloldása, ha a gazdagság csak egy bizonyos jövedelem összegig határozza meg az elégedettséget ennek elérésével pedig már nem vonja magával az elégedettség növekedését (vö. Kahneman–Deaton 2010), hogy ez miért van így arra a szerzők szerint az egyik lehetséges magyarázat, hogy egy bizonyos jövedelmi-plafon elérése után már nem kizárólag materiális, hanem például emocionális vagy kapcsolati szempontok hatá-

---

⁸ Itt alapvetően két típusú definíciót használtam: az anyagi státusz index alacsony értékei, illetve azok, akik úgy ítélték meg (a kérdőív adott kérdésére vonatkozó válaszukban), hogy jóval kevesebb jövedelem áll rendelkezésükre, mint amit korábban a szükséges minimumjövedelemnek jelöltek meg.

rozzák meg az elégedettséget. Ha továbbvisszük ezt a logikát, akkor elképzelhető, hogy egy bizonyos jövedelmi szint eléréséig a jövedelem emelkedése növeli, míg az aspirációk növekedése csökkenti az elégedettséget. Ettől az összegtől felfelé pedig sem a jövedelem sem az aspirációk emelkedése nem volna hatással az elégedettségre. Ennek a hipotézisnek az ellenőrzése azonban mindenképpen további vizsgálatokra vár.

3. táblázat. Az aspirációk elégedettségre gyakorolt hatása különbözőképpen definiált anyagi státusú megkérdezettek esetében (standardizálatlan OLS regressziós együtthatók)

Függő változó: Elégedettség	Az együtt- ható értéke a teljes mintá- ban (2. táblázat)	Szegények		Gazdagok	
		A háztartás anyagi szín- vonala ala- acsony ^{a)}	Jövedelme ^{c)} sokkal ala- csonyabb, mint a mini- mumjö- vedelem	A háztartás anyagi színvonala magas ^{b)}	Jövedelme ^{c)} sokkal maga- sabb, mint a minimum jövedelem
A háztartás anyagi A színvonala	0,54 ***	0,64 ***	0,55 ***	0,20 **	0,41 ***
Jövedelmi aspirációk ^{d)}	-0,09 ***	-0,22 **	-0,16 *	0,06	0,05
A háztartás anyagi B színvonala	0,52 ***	0,56 ***	0,51 ***	0,22 **	0,43 ***
Túlzott aspirációk ^{e)}	-0,04 **	-0,13 ***	-0,07 **	0,05	0,02

Forrás: Special Eurobarometer: EB.72.1 (2009), és EB.74.1 (2010)

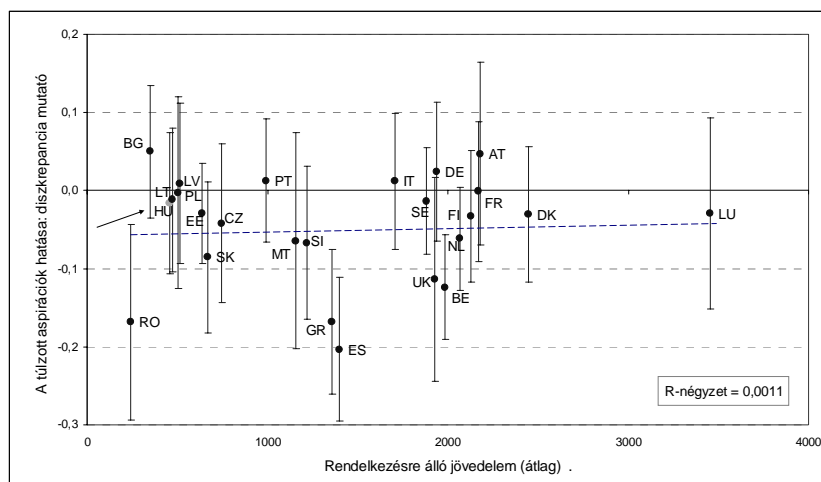
Megjegyzés: A modellekben található kontrollváltozók és fix hatások azonosak a 2. táblázatban közöltekkel. A regressziós becsléseket szelektált mintán futtattam le. A szelekciós kritériumot a különböző módokon (lásd a táblázat fejléce) definiált (kvázi) jövedelmi csoportokba tartozók alkották: a) A háztartás anyagi színvonalát mérő 1-től 10-ig tartó skála 3, 2 és 1-es értékei; b) A háztartás anyagi színvonalát mérő 1-től 10-ig tartó skála 10, 9 és 8-as értékei; c) A háztartás havi nettó jövedelme; d) Ekvivalens minimumjövedelem (ln); e) azaz a diszkrét-index: standardizált aspirációk mínusz standardizált anyagi színvonal.

Szignifikancia szintek: az együtttható *: 10%-os; **: 5%-os, illetve ***: 1%-os szignifikancia szint mellett különbözik a nullától.

A túlzott aspirációk (hasonlóan a jövedelmi aspirációkhoz) elégedettséget csökkentő hatása és a rendelkezésre álló jövedelem között azonban országos szinten nem találtam összefüggést (5. ábra). Legalábbis – kétváltozós szinten – nem lehet azt mondani, hogy azokban az országokban, ahol magasabb/alacsonyabb a rendelkezésre álló jövedelem, ott nagyobb/kisebb volna a túlzott aspirációk elégedettségre gyakorolt hatása. A túlzott aspirációk sok

európai országban nem határozzák meg szignifikánsan az elégedettséget (ez az 5. ábrán abból látható, hogy az adott becslült együtthatóhoz tartozó 95%-os konfidencia-intervallum a nullát is tartalmazza). Ugyanezek a megállapítások érvényesek a jövedelmi aspirációk esetében is.

5. ábra. A túlzott aspirációk elégedettségre gyakorolt hatása és a rendelkezésre álló jövedelem közötti összefüggés

Forrás: Special Eurobarometer: EB.72.1 (2009), és EB.74.1 (2010) és EU-SILC (2009).

Megjegyzés: *y tengely:* A túlzott aspirációk országonkénti hatása olyan standardizálatlan OLS regressziós együtthatók, amelyek a 2. táblázat B modelljének országonkénti lefutásából származnak. Az adatokat 95%-os konfidencia-intervallummal ábrázoltam. *x tengely:* Az ekvivalens nettó havi átlagjövedelem a 2009-es jövedelmi évre vonatkozik, és a 2010-es árszínvonalra van inflálva (forrás: EU-SILC).

Ciprus és Írország adathiány miatt nem szerepel a diagramon. Az országok nevének rövidítéseit lásd az 1. ábra alatt.

Általában azokban az országokban csökkentik jelentősen a jövedelmi aspirációk (illetve a túlzott aspirációk) az elégedettséget, ahol az anyagi színvonal hatása relatíve alacsonyabb. Mindezt azért fontos tudatosítani, mert ahogyan a tanulmány elején is említettem a használt adatállományban nem szerepeltek pontos összegek a háztartás anyagi színvonalára vonatkozóan. Az a szubjektív skála pedig, amelyet második legjobb megoldásként használtam, összemosza az anyagi színvonal és az azzal való elégedettség hatását. Ennek egyik vitathatatlan jele, hogy az adatokra illesztett modellek szisztematikusan fölé becslik az anyagi színvonal elégedettségre gyakorolt hatását, legalábbis

az együtttható szakirodalomban közölt értékekhez képest. A 2. táblázatban található 0,5 körüli értékkel szemben például Stutzer (2004: 96) számításai-ban alacsonyabb, 0,4 körüli együtttható szerepel.

4. táblázat. OLS regressziós modell az ország-szintű hatások magyarázatára

Magyarázó változók	1. modell	2. modell
	Függő változó: Túlzott aspirációk elégedettségére gyakorolt hatása ^{a)}	Függő változó: Jövedelmi aspirációk elégedettségére gyakorolt hatása ^{b)}
Ekvivalens nettó havi átlag jövedelem euróban	0,04***	0,02
A háztartás anyagi színvonalának elégedettségére gyakorolt hatása ^{c)}	0,32**	0,25
Konstans	-0,25***	-0,25
F-statisztika	4,66**	0,33
R ²	0,30	0,03
Esetszám (országok száma)	25	25

Forrás: Special Eurobarometer: EB.72.1 (2009), és EB.74.1 (2010) és EU-SILC (2009)

Megjegyzés:

a): standardizálatlan OLS regressziós együttthatók a 2. táblázat B modelljéből; b): standardizálatlan OLS regressziós együttthatók a 2. táblázat A modelljéből; c): standardizálatlan OLS regressziós együtttható.

Az adatok mindkét modell esetében a függő változó standard hibájának inverzével súlyoztam (King 1997: 290; Lewis–Linzer 2005). Az ekvivalens nettó havi átlagjövedelem a 2009-es jövedelmi évre vonatkoznak, és a 2010-es árszínvonalra vannak inflálva (forrás: EU-SILC).

Szignifikancia szintek: az együtttható *: 10%-os; **: 5%-os; illetve ***: 1%-os szignifikancia szint mellett különbözik a nullától.

Ciprus és Írország adathiány miatt nem szerepelnek a számításokban.

Ha azonban egy OLS regressziós becslés során a túlzott aspirációk becsült együttthatóját (5. ábra, *y tengely*) a rendelkezésre álló jövedelem szintjével magyarázzuk (5. ábra, *x tengely*), kontroll alatt tartva az anyagi színvonal elégedettségére gyakorolt hatását, akkor a várt pozitív összefüggést kapjuk (4. táblázat, 1. modell). A rendelkezésre álló jövedelem 1000 eurós növekedése 0,04 egységgel csökkenti a túlzott aspirációk jövedelemre gyakorolt, amúgy negatív hatását. Vagyis a túlzott aspirációk elégedettségére gyakorolt negatív hatása a relatíve szegényebb országokban erősebb. Nem vezetett azonban ugyanilyen eredményre az, amikor hasonló módon magyaráztuk a jövedelmi aspirációk elégedettségére gyakorolt hatását (4. táblázat, 2. modell). Ez esetben tehát nincsenek különbségek a jövedelmi aspirációk hatásában a

rendelkezésre álló jövedelem szerint. Az ország-szintű hatások elemzése tehát csak részben erősítette meg azt, hogy általában az alacsonyabb életszínvonal esetében csökkentik igazán az aspirációk az étellel való elégedettség szintjét.

4. Összefoglalás – Hat állítás

1. Az emberek minimáljövedelemre vonatkozó becslései függenek a rendelkezésre álló jövedelem nagyságától. Azokban az országokban, ahol viszonylag alacsony a rendelkezésre álló jövedelem, ott az egyének átlagosan alacsonyabb minimáljövedelmet is elfogadhatónak tartanának (2. *ábra*).

2. A rendelkezésre álló jövedelem és a minimáljövedelemre vonatkozó aspirációk nem egy az egyben feleltethetők meg egymásnak, hanem a minimáljövedelemnek van egy bizonyos elaszticitása. A minimáljövedelemre vonatkozó aspirációk annál nagyobb mértékben térnek el a rendelkezésre álló jövedelemtől, minél nagyobb a rendelkezésre álló jövedelem összege egy adott országban (3. *ábra*).

3. Az egyének minimáljövedelemre vonatkozó aspirációi a háztartás (vélt) anyagi színvonalával arányosan növekszik (4. *ábra*). Ez megerősíti az első pontban tett megállapítást.

4. A minimáljövedelemre vonatkozó becslések reálisak, legalábbis akkor, ha az abban kimutatható országon belüli eltéréseket a rendelkezésre álló jövedelmekben tapasztalt eltérések országon belüli mértékéhez viszonyítjuk (1. *táblázat*). Megjegyzendő ugyanakkor, hogy a vizsgált diszkrepancia-index esetében abszolút értékben nagyobbak a pozitív értékek, mint a negatív értékek, vagyis némely esetben az egyének jövedelmi aspirációi túlzott mértékben meghaladják azt a szintet, ami a háztartás anyagi színvonalából következne.

5. A jövedelmi aspirációk és a túlzott mértékű aspirációk is általában fokozzák az elégedetlenségérzetet, minden egyéb tényező hatását kontroll alatt tartva (2. *táblázat*).

6. Az aspirációk elsősorban a szegényebb válaszadóknál vezettek az elégedettség nagyobb csökkenéséhez (3. *táblázat*). Ezt az összefüggést részben ország-szinten is megkaptuk, legalábbis annyiban, hogy a túlzott aspirációk a relatíve szegényebb országok esetében csökkentik jobban az elégedettséget (4. *táblázat*).

IRODALOM

- Brickman, Ph. – D.T. Campbell 1971: Hedonic relativism and planning the good society. In: Apley, M. H. ed.: *Adaptation-level theory: A symposium*. New York: Academic Press, 287–302. p.
- Easterlin, R. A. 1974: Does economic growth improve the human lot? Some empirical evidence. In: David, P. A. – M. W. Reder eds.: *Nations and households in economic growth: Essays in honour of Moses Abramowitz*. New York and London: Academic Press: 89–125. p.
- Easterlin, R. A. 1995: Will raising the incomes of all increase the happiness of all? In: *Journal of Economic Behaviour and Organization*, vol. 27, no. 1, 35–48. p.
- Ferrer-i-Carbonell, A. 2005: Income and well-being: An empirical analysis of the comparison income effect. In: *Journal of Public Economics*, vol. 89, 997–1019. p.
- Hajdu G. – Hajdu T. 2011: Elégedettség és relatív jövedelem. In: *Szociológiai Szemle*, 21. évf., 3. sz., 83–106. p.
- Hirschman, A. O. 1973: Changing tolerance for income inequality in the course of economic development. In: *Quarterly Journal of Economics*, vol. 87, 544–566. p.
- Kahneman, D. – A. Krueger – D. Schkade – N. Schwarz – A. Stone 2006: Would you be happier if you were richer? A focusing illusion. In: *Science*, 312. (5782): 1908–10. p.
- Kahneman, D. – A. Deaton 2010: High income improves evaluation of life but not emotional well being. In: *Proceedings of the National Academy of Sciences*, vol. 107, no. 38, 16489–16493. p.
- King, G. 1997: *A solution to the ecological inference problem: Reconstructing individual behavior from aggregate data*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Lewis, J. B. – D. A. Linzer 2005: Estimating regression models in which the dependent variable is based on estimates. In: *Political Analysis*, vol. 13, 345–364. p.
- McBride, M. 2001: Relative-income effects on subjective well-being in the cross-section. In: *Journal of Economic Behavior and Organization*. vol. 45, 251–278. p.
- Milanovic, B. – B. Jovanovic 1999: Change in the perception of the poverty line during times of depression: Russia 1993–96. The World Bank in its series Policy Research Working Paper Series with number 2077. http://www-wds.worldbank.org/servlet/WDSContentServer/WDSP/IB/1999/04/20/000094946_99032604581623/Rendered/PDF/multi_page.pdf (Letöltés dátuma: 2012. szeptember 4.)
- Senik, C. 2004: When information dominates comparison. A panel data analysis using Russian subjective data. In: *Journal of Public Economics*, vol. 88, 2099–2123. p.
- Stutzer, A. 2004: The role of income aspiration in individual happiness. In: *Journal of Economic Behaviour and Organization*, vol. 54, 89–109. p.